

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ЗАДВОРНЯК ЛЮДМИЛА СЕРГІЇВНА

УДК 378.017.4:37.091.322(043.3)

**ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
У ПОЗААУДИТОРНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Акімова Ольга Вікторівна,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кафедра педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, завідувач кафедри, м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Лук'янова Лариса Борисівна,** Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, директор, м. Київ;

доктор педагогічних наук, доцент **Кучай Тетяна Петрівна,** Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, професор кафедри педагогіки та психології, м. Ужгород.

Захист відбудеться 7 вересня 2021 року о «11.00» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32) та на сайті університету за адресою www.vspu.edu.ua

Автореферат розіслано _____ 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коломієць А.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Першочерговим завданням виховання сучасної молоді як найбільш мобільної частини соціуму, що підтримує, втілює в життя прогресивні реформи та характеризується значним потенціалом особистісного зростання, є реалізація громадянської позиції в умовах глобальних змін. Адже саме студенти швидко пристосовуються до нових суспільних вимог і володіють такими важливими якостями, як мобільність, сприйнятливість до інновацій, стійкість у протистоянні сучасним викликам. Патріотичні устремління студентської молоді мотивують активну участь у розвитку науки й практики освіти, забезпечують зростання самосвідомості й самореалізації у професії. Головним пріоритетом молодого покоління є саморозвиток особистості патріота-громадянина, формування свідомої активної громадянської позиції.

У документах, що регламентують діяльність системи вищої освіти в Україні, особлива роль надається вихованню студентської молоді як найбільш активної та ініціативної групи населення, здатної не тільки відповідати на виклики часу, а й впливати на інтелектуальний і культурний розвиток молодого покоління, що робить актуальним процес становлення громадянської позиції. Про це йдеться у Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (29.07.2019 р. №1038), Заходах щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (26.04.2015 р.), у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки» (09.10.2020 р. № 932) та наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017-2020 роки» (18.10.2017 р. №743-р). Державна молодіжна політика нині спрямована на забезпечення стійкого зростання мотивації молодих людей на позитивні дії та особистісний і професійний розвиток; виховання громадян, які люблять свою Вітчизну й готові захищати її інтереси, докладають зусилля для динамічного розвитку сильної й незалежної України.

Вирішення питань формування громадянської позиції, перш за все, стосується майбутнього вчителя, адже держава й суспільство багато в чому покладаються на професіоналізм педагогів у вирішенні проблеми громадянського виховання молоді. В зв'язку з цим важливим є створення у вищій педагогічній школі програм, спрямованих на національно-патріотичне виховання та формування громадянської позиції студентської молоді.

Разом з тим, у науці та педагогічному досвіді склалися певні теоретичні та практичні передумови, що уможливлюють вирішення проблем, пов'язаних із формуванням громадянської позиції студентської молоді. Так, проблема формування громадянської позиції знаходиться в полі зору вітчизняних і зарубіжних науковців. Знані українські педагоги та громадські діячі минулого (Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський) акцентували увагу на вихованні любові до своєї Батьківщини, до рідної землі, до рідної мови, розробляли теоретичну основу національно-патріотичного виховання. Філософські шляхи вирішення

проблем громадянського виховання визначені у працях В. Андрущенка, Л. Вовк, П. Кононенка, В. Москальця, М. Стельмаховича, М. Ярмаченка.

Особливості формування громадянської позиції майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки вивчали О. Безкоровайна, Н. Вдовенко, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, О. Коберник, М. Михальченко, Г. Шевченко. Інноваційні підходи щодо організації освітнього процесу з урахуванням завдань формування власної позиції в педагогічному закладі вищої освіти досліджували О. Акімова, В. Сорочинська, І. Шоробура, В. Шахов, В. Шинкарук. Питання громадянського виховання та формування громадянської позиції молоді були в сфері уваги таких учених: І. Бех, П. Вербицька, П. Ігнатенко, А. Погрібний, В. Поплужний, Ю. Руденко, К. Чорна.

Психологічні засади громадянського виховання молоді розкриті в дослідженнях Б. Ананьєва, П. Блонського, Л. Виготського, О. Киричука, Г. Костюка, О. Леонтєва, В. Москальця, О. Петровського, П. Якобсона.

За останні десятиліття виконано низку дисертаційних досліджень щодо проблем громадянського виховання та формування громадянської позиції молоді у системі виховної роботи: Ломакіна Г. (Виховання старшокласників як суб'єктів громадянського суспільства у позакласній діяльності, 2015); Ковальчук І. (Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності, 2016); Пекач К. (Виховання громадянської відповідальності учнів у системі виховної роботи ліцею, 2017); Немцева Т. (Виховання громадянської ініціативності старшокласників у позакласній діяльності, 2017); Сойчук Р. (Теоретико-методичні засади виховання національного самоствердження в учнівській молоді, 2017); Поливана А. (Формування громадянської культури майбутніх учителів (60-ті роки 20 - початок 21 століття), 2020).

Отже, в педагогічній науці створено передумови для вирішення проблем формування громадянської позиції молодого покоління. В той самий час динамічний характер суспільного життя вимагає постійного удосконалення шляхів вирішення проблеми формування громадянської позиції майбутніх учителів, зміни форм і методів організації виховної позааудиторної роботи в закладах вищої педагогічної освіти. Про це свідчать наявні суперечності між:

- соціальним замовленням суспільства на підготовку майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей з активною громадянською позицією та недостатньою теоретичною обґрунтованістю визначеної проблеми;
- потенційними можливостями ефективного формування громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі закладу вищої освіти та відсутністю науково-обґрунтованої моделі й педагогічних умов її формування;
- об'єктивно наявною потребою у підвищенні ефективності позааудиторної виховної роботи закладу вищої освіти щодо формування громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей і недостатньою розробленістю методичного забезпечення цієї діяльності як цілісної системи.

Необхідність розв'язання зазначених суперечностей, недостатність теоретичної розробленості і практичного опрацювання проблеми визначили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування активної**

громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти» (номер державної реєстрації – 0115U002571). Тему кандидатської дисертації затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №9 від 25.02.2015 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол №4 від 26 травня 2015 р.).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні, створенні та експериментальній перевірці ефективності педагогічних умов, що забезпечують формування громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

Об'єкт дослідження – позааудиторна виховна робота в педагогічних закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови та модель формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі буде ефективним за таких педагогічних умов:

- розвиток мотивації соціокультурної діяльності майбутніх учителів у процесі застосування аксіологічного підходу;
- формування надпрофесійних навичок (soft skills) засобами інтерактивних технологій виховної роботи;
- забезпечення національної спрямованості позааудиторної виховної роботи у процесі використання масових форм діяльності.

Відповідно до мети, об'єкта, предмета й гіпотези дослідження сформульовано такі **завдання**:

1. Охарактеризувати теоретичні засади проблеми формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

2. Обґрунтувати модель та створити педагогічні умови формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

3. Визначити критерії, показники та рівні сформованості громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

4. Розробити методичне забезпечення щодо реалізації педагогічних умов формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

Для досягнення мети, розв'язання завдань та перевірки гіпотези були

використані такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукової літератури задля теоретичного обґрунтування проблеми, визначення структурних компонентів сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей, обґрунтування педагогічних умов; моделювання – для побудови моделі формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі; *емпіричні* – анкетування, наукове спостереження, бесіда, тестування, опитування для визначення рівнів сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для визначення ефективності розроблених та впроваджених педагогічних умов та моделі; методи математичної статистики – критерій згоди Пірсона (χ^2) для доведення достовірності одержаних експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Харківській гуманітарно-педагогічній академії, Хмельницькому національному університеті, Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Наукова новизна результатів дослідження:

- *уперше*: теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі (розвиток мотивації соціокультурної діяльності майбутніх учителів у процесі застосування аксіологічного підходу; формування надпрофесійних навичок soft skills засобами інтерактивних технологій виховної роботи; забезпечення національної спрямованості позааудиторної виховної роботи у процесі використання масових форм діяльності); створено модель формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі;

- *уточнено*: зміст поняття «активна громадянська позиція майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей»; критерії, показники й рівні сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей;

- *подальшого розвитку* набули форми й методи формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

Практичне значення результатів дослідження полягає у відборі діагностичного інструментарію, що надає можливість здійснювати моніторинг формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; розробці та впровадженні в освітнє середовище педагогічних університетів методичного забезпечення щодо реалізації педагогічних умов формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі; розробці та впровадженні у позааудиторну виховну роботу з формування активної громадянської позиції майбутніх учителів методичного посібника «Сценарії виховних заходів національно-патріотичного виховання». Матеріали дослідження можуть бути

використані в системі фахової підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у процесі вивчення дисциплін «Методика виховної роботи», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогіка» (розділ «Теорія виховання»); у роботі відділів молодіжної політики та виховної роботи педагогічних університетів з питання організації позааудиторної виховної роботи серед майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка №06/70 від 26.12.2019 р.), Харківської гуманітарно-педагогічної академії (довідка №01-13/59 від 21.01.2021 р.), Хмельницького національного університету (довідка №3 від 14.01.2021 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка №07/35 від 15.12.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження апробовано шляхом виступів дисертанта на міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2014, 2016, 2021); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2014, 2015); «Проектування змісту й технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) й молодих учених» (Вінниця, 2020); «Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2020), на регіональних наукових конференціях «Виховання молоді на принципах християнської моралі» (Вінниця, 2011, 2012), на кафедрі педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено в 15 публікаціях (одноосібно), серед них 5 – у провідних фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, 2 – у закордонних виданнях, 7 – у матеріалах конференцій, 1 – методичний посібник.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 255 найменувань і 20 додатків на 65 сторінках, 15 таблиць, 11 рисунків. Основний текст викладено на 185 сторінках, загальний обсяг дисертації – 250 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, об'єкт, предмет, гіпотезу і завдання дослідження; окреслено комплекс використаних методів; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; охарактеризовано експериментальну базу; викладено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «**Теоретичні засади формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі**» – висвітлено теоретичні засади досліджуваної

проблеми, розкрито сутність і структуру понять «активна громадянська позиція майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей» та «позааудиторна виховна робота», проаналізовано актуальний стан розробленості цієї проблеми в педагогічній теорії та практиці.

Аналіз наукової літератури (Н. Орлова, Д. Пашенко, К. Приходченко, Р. Скульський) доводить наявність різноманітних і неоднозначних процесів, характерних для молодіжного студентського середовища України. Студентська молодь плюралістична за своїми ціннісними орієнтаціями, орієнтована на підтримку суспільних реформ, спрямованих на демократизацію, створення правової держави й громадянського суспільства. Науковцями відзначається прагнення більшості молодих людей самостійно вирішувати свої особисті питання й будувати життєву перспективу, що відбивається на бажанні навчатися, опановувати престижні професії.

У програмних документах підкреслюється пріоритетність вирішення проблеми виховання молодшої людини – громадянина країни у державній політиці в галузі освіти. В цьому суспільство покладається на заклади освіти задля пошуку нових ефективних шляхів формування громадянської позиції молоді загалом та студентської молоді зокрема. Ця ідея є актуальною серед науковців (П. Вербицька), адже сучасне життя ставить перед системою виховання важливе завдання – формувати особистість з активною громадянською позицією, здатною користуватися власними правами й готовою взяти на себе відповідальність. Це особливо стосується майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін та актуалізує необхідність оптимізації позааудиторної виховної роботи у педагогічних закладах вищої освіти щодо формування громадянської позиції студентської молоді.

Громадянська позиція є історично змінною, суттєвою і змістовною проблемою народу, котрий творить власну самобутність і неповторність. Тому визначення сутності основних понять дослідження на сучасному рівні здійснювалося на основі аналізу ідей видатних педагогів минулого, історії становлення й розвитку громадянського виховання молоді. Аналіз історико-філософських джерел засвідчує, що теоретико-методологічні основи формування активної громадянської позиції започатковано в давніх античних культурах: ідея важливості громадянського виховання (Сократ); ідея становлення громадянської позиції як відповідності інтересів суспільства та особистості (Антисфен Афінський); формування громадянської позиції молоді як засіб збереження державного устрою (Арістотель). Прогресивні педагоги Західної Європи (Я. Коменський А. Дістервег, Г. Кершенштайнер) наблизили ідею громадянського виховання до вчителя, якого вважали окрасою нації, її надією й опорою, здатною виявити гідність, моральну культуру, внутрішню свободу задля держави. Педагог та філософ Нового часу Дж. Локк увів поняття «громадянського суспільства» і «держави» як взаємозамінні.

Проблема формування громадянської позиції у вітчизняній педагогіці досліджувалася у таких аспектах: громадянська позиція як складова всебічного розвитку особистості, що включає виховання свідомої дисципліни, колективної етики, гармонійного поєднання власних інтересів з інтересами суспільства (А. Макаренко); громадянська позиція як «відповідальність, обов'язок та вища сходинка в духовному житті людини, на якій вона віддає себе служінню ідеалу»

(В. Сухомлинський); громадянська позиція як поєднання рідного, національного, уселюдського й загального (С. Русова); громадянська позиція – це єдність патріотизму, здорової національної гордості та національної гідності (Г. Ващенко). Громадянська позиція – це утілення у світоглядних орієнтаціях людини сподівань, прагнень, ідеалів, духу народу, нації, що визначає спрямованість особистісних потреб, переживань і зумовлює настанову на відповідний життєвий вибір (М. Боришевський). Найважливішими громадянськими якостями визначено: громадянську свідомість, почуття громадянської гідності, почуття громадянської відповідальності та обов'язку, громадянську мужність, прихильність до державних інтересів, готовність захищати Батьківщину, правосвідомість, громадянську активність, повагу до національних традицій, державний оптимізм (І. Бех).

Отже, *громадянську позицію* трактуємо як моральну якість, що характеризується високим рівнем розвитку національної самосвідомості особистості, спрямованістю на діяльність, корисну для суспільства, здатністю підпорядковувати особисті інтереси громадянським, служінню Батьківщині; повагу до свого народу й до інших народів і держав, прагнення внести вагомий внесок у зміцнення держави, почуття справедливості, чуйності, милосердя. *Громадянська позиція майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей* – інтегрована якість майбутнього вчителя, що забезпечує на основі моральної, соціальної, політичної, юридичної готовності та сформованої національної самосвідомості здатність здійснювати патріотичне виховання учнівської молоді у процесі викладання гуманітарних дисциплін та у позанавчальній виховній діяльності, формувати їхню громадянську позицію, моральні ідеали, мотивувати до соціальної активності та спрямовувати учнів у русло суспільно значущої діяльності.

Базовим принципом організації виховної позааудиторної роботи зі студентською молоддю визначено принцип єдності освіти і виховання, реалізація якого полягає в їх поєднанні, коли процес навчання набуває виховного характеру. Головна мета позааудиторної виховної роботи зі студентами – це виховання духовно розвиненої особистості, громадянина держави. *Основним завданням* виховного позааудиторного процесу вважаємо оволодіння молодим поколінням соціальним досвідом, багатою духовною культурою народу, його соціальною ментальністю, національним світоглядом, що є основою формування особистісних рис громадянина-патріота України, які поєднують у собі національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Основними напрямками формування громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у позааудиторній виховній роботі є такі: визнання свободи мислення, права студентів на власну думку, політичні та життєві позиції; визнання пріоритету самовиховання студентів, самоуправління в організації позанавчальної діяльності, спрямованої на розвиток власного потенціалу; організацію студентського самоврядування, роботи студентських добровільних об'єднань, що передбачає гнучкі форми взаємодії між викладачами й студентськими групами та спрямованість виховної роботи на професійно орієнтовану діяльність студента.

У другому розділі – **«Педагогічні умови та модель формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі»** – обґрунтовано педагогічні умови формування активної громадянської позиції майбутніх учителів, представлено педагогічну модель їх реалізації в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Модель формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі інтегрує цільовий, методологічний, змістовний, оцінювально-результативний блоки. Цільовий блок розкриває ключову мету запропонованої моделі – забезпечити формування громадянської позиції студента педагогічного університету. Методологічний блок включає: аксіологічний, культурологічний, системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, синергетичний, гуманістичний, когнітивний підходи; а також принципи (національної спрямованості (народності), природовідповідності, культуровідповідності, гуманізації, демократизації, етнізації, автентичності, систематичності й послідовності, персоналізації, соціальної активності, професійної спрямованості) й функції (світоглядну, пізнавальну, адаптаційну, регулювальну, оцінювальну). Змістовний блок формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей представлений змістом виховної діяльності відповідно до визначених компонентів: аксіологічного, когнітивного, діяльнісного. Модель включає педагогічні умови формування активної громадянської позиції майбутнього учителя, а саме: розвиток мотивації соціокультурної діяльності майбутніх учителів у процесі застосування аксіологічного підходу; формування надпрофесійних навичок *soft skills* засобами інтерактивних технологій виховної роботи; забезпечення національної спрямованості позааудиторної виховної роботи у процесі використання масових форм діяльності. В процесуальному блоці подані форми (масові, практичні, інтегративні, індивідуальні, наочні); методи (формування свідомості, організації діяльності, стимулювання). Оцінно-результативний блок моделі представлений критеріями, показниками, рівнями сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. Результатом реалізації моделі є позитивна динаміка сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

Перша педагогічна умова – *розвиток мотивації соціокультурної діяльності майбутніх учителів у процесі застосування аксіологічного підходу* – обрана тому, що мотивація як основа забезпечення активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей найбільш ефективно формується у межах гуманістичної парадигми виховання на основі аксіологічного підходу, адже педагогічна діяльність за своєю сутністю є ціннісно-визначеною.

Методика реалізації цієї педагогічної умови включає: бесіди («Роль молоді в розбудові демократичного громадянського суспільства», «Духовність на шляху формування національної свідомості молоді», «Молодь та історичний прогрес»), диспути («Нехай не розмежовано залишиться навіки», «Духовний спадок українського народу»), круглі столи («Духовно - моральне виховання

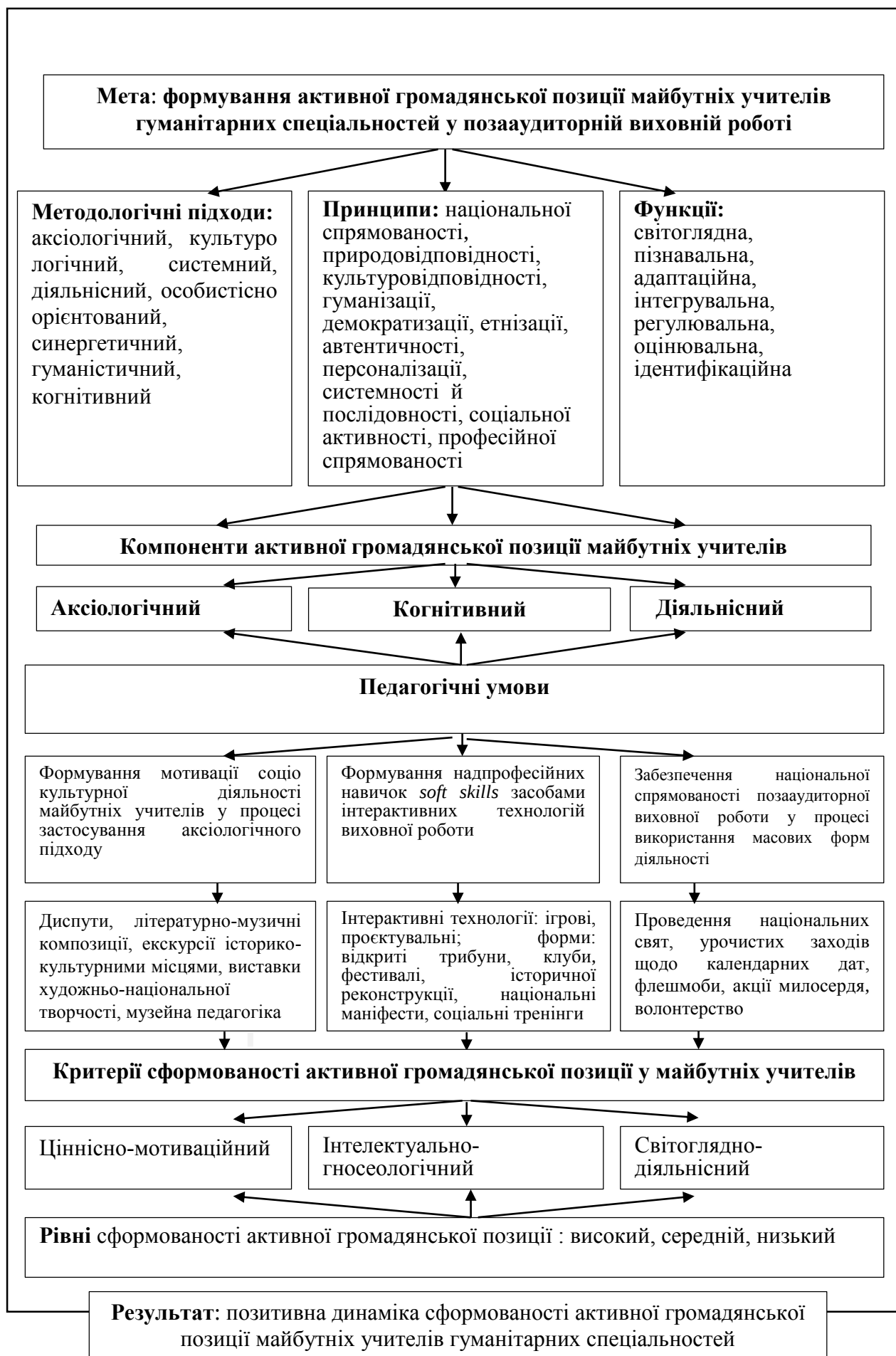

Рис.1. Модель формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі

школярів у сучасній школі», «Національне мистецтво у вихованні школярів»), вечори запитань і відповідей («Чи готовий я до створення країни миру та соціальної гармонії», «Якою мовою ми розмовляємо? Цінність рідної мови»), літературно-музичні композиції («Українська душа не знає меж – українська пісня не має кордонів», «Горнись до тебе, моя Україно»), гуртки за інтересами («Здорова людина – міцна держава», «Мова. Культура. Молодь»), акції милосердя («Від серця до серця», «Свято турботи», «Гостинці учасникам АТО»), експедиції («Зелений паросток майбутнього», «Мій голос на захист природи»), екскурсії історико-культурними місцями рідного краю («Подільськими шляхами Богдана Хмельницького», «Місцями козацької слави на Вінниччині», «Козацькими стежками Кальницького полку»), краєзнавчі експедиції («Шляхами подвигу і слави», «А ми тую славу збережемо», «А пам'ять не згасає»), виставки художньої-національної творчості («Мій край, моя рідна сторона», «Обдарована молодь України»), книжкові виставки («Вертайсь, рідна мово, у серце народу», «Передамо нащадкам наш найбільший скарб», «Свою Україну любіть!»), тематичні стенди, вечори зустрічей з відомими українськими діячами літератури і культури; бесіди з народними майстрами з різних видів ремесел, музикантами, художниками («Сучасна Україна і сьогодення – погляд крізь роки», «Серця патріотів», «У дзеркалі слова»).

Друга педагогічна умова – *формування надпрофесійних навичок soft skills засобами інтерактивних технологій виховної роботи* – обрана тому, що саме позааудиторна виховна робота у педагогічному університеті має надзвичайно значний потенціал щодо формування soft skills, необхідних для становлення активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. Методика реалізації цієї педагогічної умови включала такі інтерактивні технології виховання: ігрові («Державність України», «Історичне значення історії України для молодого покоління», «Нема в людини місця дорожчого, ніж те, де вона народилась, землі, на якій зросла»), проєктувальні («Моя Батьківщина – Україна», «Мій рідний край», «Моя Вінниччина», «Народна криниця», «Моє Поділля», «Вінниччина вишивана», «Моя Вінниччина», «Дивовижна Вінниччина», «Вінниччина – квітка Поділля»), національні маніфести («Майбутнє належить тим, хто його створює...», «Маніфест надії»), відкриті трибуни («Молодь у Європі та Україні: спільне та відмінне», «Патріотичні аспекти виховання студентської молоді»), соціальні тренінги («З Україною в серці», «Активні громадяни власної країни»), клуби («Плекаємо патріотів України», «Хай у кожної людини живе любов до Батьківщини»), фестивалі («Фестиваль патріотичних ідей», «Етнофест української пісні», «Навіки в пам'яті народній»), гуртки (декоративно-ужиткового мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва, образотворчого мистецтва, художньо-естетичного напрямку), студії (хореографії, народно-пісенного мистецтва, інструментального мистецтва), колективи (хорові фольклорно-етнографічні, театральні, танцювальні), спілки (журналістів, письменників, поетів), історична реконструкція.

Третя педагогічна умова – *забезпечення національної спрямованості позааудиторної виховної роботи у процесі використання масових форм діяльності* – обрана тому, що масові форми роботи забезпечують оволодіння майбутніми вчителями історією українського народу, традиціями, духовним

багатством, що передається з покоління в покоління як спадок старшого покоління молодшому, так виховання набуває народного характеру, відбувається забезпечення національної спрямованості виховних впливів. Методика реалізації цієї педагогічної умови включала такі масові форми виховання: *проведення національних свят*, що забезпечують національну спрямованість (День Святого Миколая, Різдво Христове, День Соборності України, Великдень (Пасха), День Конституції України, День Прапора України, День Незалежності України, День вшанування Небесної сотні і подій на Майдані, День пам'яті); *урочисті заходи щодо календарних дат* (День міста, День української писемності та мови, День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій, День прав людини, Міжнародний день інвалідів, Міжнародний День рідної мови, День учасників бойових дій на території інших держав, Міжнародний жіночий день, День народження Тараса Григоровича Шевченка, День здоров'я, День довкілля, День екології, День Чорнобильської трагедії, День Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, День захисника Вітчизни, День Збройних Сил України, День Матері, День Європи, День захисту дітей; флешмоби («Україна – це ми!», «Разом ми єдині», «Українська вишиванка – наш генетичний код»); акції («А ми тую славу збережемо», «Твої герої, Вінниччино!»), акції милосердя («Подаруй дитині свято», «Теплом зігріємо серця», «Зберемо намисто з добрих справ»).

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі»** – визначено критерії, показники та рівні сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; з'ясовано рівні і стан сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів; представлено організацію та методику проведення педагогічного експерименту; проаналізовано результати формувального етапу педагогічного експерименту.

На основі аналізу наукової літератури та педагогічної практики формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі визначено та обґрунтовано компоненти, критерії, показники та рівні сформованості досліджуваного феномену. Зокрема, *компонентами* визначено: аксіологічний, когнітивний, діяльнісний; *критеріями та показниками до них – ціннісно-мотиваційний*: система мотивів, ціннісних орієнтацій, ідеалів; позитивна установка на активну участь у суспільному житті; соціально значущі моральні цінності, загальнолюдські якості; *інтелектуально-гносеологічний* з показниками: правові, полікультурні та морально-духовні знання; уміння аналізувати соціальні ситуації і проблеми, генерувати власну точку зору; єдність громадянської позиції та професійної самореалізації; *світоглядно-діяльнісний*: усвідомлене виконання обов'язків; участь у соціально значимій діяльності; громадянська активність та ініціативність.

Для визначення рівнів сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей використовувалися якісні характеристики рівнів: високий, середній і низький.

Рівень сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у студентів за *мотиваційно-ціннісним* критерієм

визначався за допомогою таких методик: «Визначення ціннісних орієнтацій» (Т. Ільїна) та «Діагностика спрямованості особистості» (В. Смекал, М. Кучера), опитувальник М. Рокича «Ціннісні орієнтації»; методика визначення мотивів діяльності А. Реана та В. Якуніна в модифікації Н. Бадмаєвої. За *інтелектуально-гносеологічним* критерієм: методи тестування та анкетування, методика визначення морально-етичної відповідальності особистості (І. Тимошук). За *світоглядно-діяльнісним*: методики ««Я - лідер»» (Е. Федоров), «Визначення рівня ціннісних відносин студентів» (Н. Капустіна), анкети «Патріотизм у розумінні сучасної молоді», «Громадянськість сучасної молоді», «Патріот», «Громадянська позиція і патріотизм», «Позааудиторна виховна робота в ЗВО».

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту стали відображенням рівнів сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі. Переважна більшість студентів як контрольної, так і експериментальної груп мають низький рівень – 44,12% та 43,15 відповідно; середній рівень – 42,86% та 42,74% та високий рівень відповідно – 13,2% та 14,11% респондентів контрольної та експериментальної груп, що свідчить про недостатній рівень сформованості досліджуваної якості у студентів. Результати завершального етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості активної громадянської позиції студентів відповідно до визначених критеріїв і загальні результати, що представлено в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів у процесі позааудиторної виховної роботи на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту відповідно до критеріїв

Критерій	Рівень	Констатувальний етап експерименту				Формувальний етап експерименту			
		КГ (241 особа)		ЕГ (238 осіб)		КГ (241 особа)		ЕГ (238 осіб)	
		Кількість	% від загальної кількості в групі	Кількість	% від загальної кількості в групі	Кількість	% від загальної кількості в групі	Кількість	% від загальної кількості в групі
ціннісно-мотиваційний	Високий	34	14,11	34	14,28	37	15,35	138	57,98
	Середній	112	46,47	107	44,96	120	49,79	78	32,77
	Низький	95	39,42	97	40,76	84	34,85	22	9,25
інтелектуально-гносеологічний	Високий	34	14,11	26	10,92	43	17,84	131	55,04
	Середній	95	39,42	105	44,12	97	40,25	90	37,82
	Низький	112	46,47	107	44,96	101	41,91	17	7,14
світоглядно-діяльнісний	Високий	34	14,11	34	14,28	43	14,28	126	52,94
	Середній	103	42,74	94	39,50	97	46,42	96	40,34
	Низький	104	43,15	110	46,22	101	39,30	16	6,72

Динаміка рівнів сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі на констатувальному та формуальному етапах експерименту

Рівні	Експериментальна група (238 особа)					Контрольна група (241 особа)				
	До експ.		Наприкінці експ.		Дина-міка	До експ.		Наприкінці експ.		Дина-міка
	Кількість	% від загальної кількості в групі	Кількість	% від загальної кількості в групі	%	Кількість	% від загальної кількості в групі	Кількість	% від загальної кількості в групі	%
Низький	105	44,12	18	7,56	-36,56	104	43,15	95	39,42	-3,73
Середній	102	42,86	88	36,98	-5,88	103	42,74	105	43,57	+0,83
Високий	31	13,02	132	55,46	+42,44	34	14,11	41	17,01	+2,90

На контрольному етапі експериментальної роботи проведено аналіз одержаних даних, їхню достовірність доведено за допомогою критерію χ^2 Пірсона. Позитивні зміни в рівнях сформованості активної громадянської позиції студентів прослідковуються за всіма показниками. Відбулися статистично значущі зміни, про що свідчить значення непараметричного критерію χ^2 Пірсона. Критичне значення даного критерію знайдемо для рівня значущості числа ступенів свободи $k = 2$. Робимо висновок, що розбіжності у числових значеннях КГ і ЕГ не є випадковими, тобто гіпотеза дослідження підтверджена, що засвідчує ефективність запропонованої моделі та педагогічних умов формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у процесі позааудиторної виховної роботи. Отже, мета дослідження досягнута, гіпотеза – підтверджена, завдання – розв'язані.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури з'ясовано сутність поняття *активна громадянська позиція*, котре протрактуємо як моральну якість, що характеризується високим рівнем розвитку національної самосвідомості особистості, спрямованістю на діяльність, корисну для суспільства, здатністю підпорядковувати особисті інтереси громадянським, служінню Батьківщині; повагу до свого народу й до інших народів та держав, прагнення внести вагомий внесок у зміцнення держави, почуття справедливості, чуйності, милосердя.

Активна громадянська позиція майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей – це інтегрована якість майбутнього вчителя, що забезпечує на основі моральної, соціальної, політичної, юридичної готовності та сформованої національної самосвідомості здійснення патріотичного виховання учнівської молоді у процесі викладання гуманітарних дисциплін та у позанавчальній

виховній діяльності, формування їхньої громадянської позиції, моральних ідеалів, мотивування соціальної активності та спрямування учнів до суспільно значущої діяльності.

Виховна позааудиторна робота потрактовується як процес оволодіння майбутніми вчителями гуманітарних спеціальностей соціальним досвідом, багатою духовною культурою рідного народу, його соціальною ментальністю, національним світоглядом, що є основою формування особистісних рис громадянина-патріота України та поєднує національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, індивідуальні здібності і таланти.

2. Створена модель орієнтована на очікуваний результат і передбачає можливість перевірки та корекції виховного процесу, вона інтегрує цільовий, методологічний, змістовний, процесуальний, оцінювально-результативний блоки. Модель включає педагогічні умови формування активної громадянської позиції майбутнього вчителя, а саме: розвиток мотивації соціокультурної діяльності майбутніх учителів у процесі застосування аксіологічного підходу; формування надпрофесійних навичок *soft skills* засобами інтерактивних технологій виховної роботи; забезпечення національної спрямованості позааудиторної виховної роботи у процесі використання масових форм діяльності.

3. У структурі активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей виокремлено та обґрунтовано компоненти, критерії, показники та рівні сформованості досліджуваного феномену. Зокрема, компонентами визначено: аксіологічний, когнітивний, діяльнісний. Відповідно до виокремлених компонентів визначено критерії та показники, до яких віднесено – *ціннісно-мотиваційний*: система мотивів, ціннісних орієнтацій, ідеалів; позитивна установка на активну участь у суспільному житті; соціально значущі моральні цінності, загальнолюдські якості; *інтелектуально-гносеологічний* з показниками: правові, полікультурні та морально-духовні знання; уміння аналізувати соціальні ситуації і проблеми, генерувати власну точку зору; єдність громадянської позиції та професійної самореалізації; *світоглядно-діяльнісний*: усвідомлене виконання обов'язків; участь у соціально значимій діяльності; громадянська активність та ініціативність. Виокремлені та обґрунтовані критерії та показники дозволити схарактеризувати три рівні сформованості досліджуваної якості у майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей: високий, середній і низький.

4. До методичного забезпечення першої педагогічної умови – *розвиток мотивації соціокультурної діяльності майбутніх учителів у процесі застосування аксіологічного підходу* – віднесено різноманітні методи і форми виховання: бесіди, диспути, круглі столи; вечори запитань і відповідей; літературно-музичні композиції; гуртки за інтересами, акції милосердя; експедиції; екскурсії історико-культурними місцями рідного краю; виставки художньої-національної творчості; книжкові виставки; тематичні стенди, вечори зустрічей з відомими українськими діячами літератури і культури; бесіди з народними майстрами з різних видів ремесел, музикантами, художниками. Методика реалізації другої педагогічної умови – *формування надпрофесійних навичок soft skills засобами інтерактивних технологій виховної роботи* –

включала такі інтерактивні технології виховання, як: ігрові та проектувальні; форми виховання: національні маніфести; відкриті трибуни; соціальні тренінги; клуби; фестивалі; гуртки. Методика реалізації третьої педагогічної умови – *забезпечення національної спрямованості позааудиторної виховної роботи у процесі використання масових форм діяльності* – включало такі форми: проведення національних свят; урочистих заходів щодо календарних дат; флешмобів; акцій милосердя.

Проведена на заключному етапі дослідження діагностика сформованості активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі засвідчила ефективність запропонованої моделі та педагогічних умов. Так, у 132 (55,46 %) студентів ЕГ переважав високий рівень сформованості активної громадянської позиції, тоді як кількість студентів із низьким рівнем зменшилася на 36,56 %.

Отже, позитивна динаміка рівнів активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей обумовлена реалізацією визначених педагогічних умов та розробленою моделлю. Здійснене дослідження, звісно, не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів цієї проблеми. Напрямами подальших досліджень можуть бути такі: психологічні особливості та чинники формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; розроблення нових моделей та педагогічних умов, інноваційних технологій і методик формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у процесі позааудиторної виховної роботи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Задворняк Л. С. Моральна культура як філософська та психолого-педагогічна категорія. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / редкол. : І. А. Зязюн (гол.) та ін. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 40. С. 247–252.
2. Задворняк Л. С. Особливості формування активної громадянської позиції студентів у позааудиторній виховній роботі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / редкол. І. А. Зязюн (гол.) Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 46 С. 179–182.
3. Задворняк Л. С. Роль духовно-моральних цінностей у формуванні активної громадянської позиції студентів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. / гол. ред. Г. П. Шевченко ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. Вип. 5(98). С. 92–102.
4. Задворняк Л. С. Позааудиторна робота як засіб формування громадянськості майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного*

університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / редкол. : В. І. Шахов (гол.) та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2020. Вип. 64. С. 28–32.

5. Задворняк Л. С. Організація позааудиторної роботи зі студентською молоддю як умова підвищення ефективності освітнього процесу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Вінниця : ТОВ «Друк плюс». 2020. Вип. 58. С. 91–97.

Статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях

6. Задворняк Л. С. Соціально-педагогічний потенціал ЗВО у становленні громадянської компетентності студентської молоді. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka: wydanie specjalne / kolegium redakcyjne* : W. Okulicz-Kozaryn, L. Nechaeva, K. Fedorova. Wydawca : Sp.z. o.o. «Diamond trading tour», 2020. S. 33–37.

7. Задворняк Л. С. Педагогічні умови формування активної громадянської позиції майбутніх учителів в процесі позааудиторної виховної роботи. *Modern scientific researches*. Білорусь, 2021. Вип.15 (ч. 2). С. 76–81.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Задворняк Л. С. Духовність української культури. *Виховання молоді на принципах християнської моралі* : зб. матеріалів регіональної наукової конференції. Вінниця, 2011. С. 91–94.

9. Задворняк Л. С. Роль релігії в житті українського козацтва. *Виховання молоді на принципах християнської моралі* : зб. матеріалів регіональної наукової конференції. Вінниця, 2012. С. 49–52.

10. Задворняк Л. С. Педагогічні умови ефективності морального виховання студентів. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. пр. / редкол. : Р. С. Гуревич (гол.) та ін. Київ ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 3(6). С. 179–182.

11. Задворняк Л. С. Проблеми формування громадянської свідомості студентської молоді у процесі навчально-виховної діяльності. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. пр. / редкол. : Р. С. Гуревич (гол.) та ін.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2015. Вип. 4(7). С. 455–458.

12. Задворняк Л. С. Формування громадянської культури студентів засобами мистецтва. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених* : зб. наук. пр. / ред. : С. Д. Цвілик (гол.) та ін. ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2020. Вип. 1. С. 33–36.

13. Задворняк Л. С. Формування активної громадянської позиції студентської молоді в інформаційному просторі. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень* : зб. наук. пр. / редкол. : Р. С. Гуревич (гол.) та ін. ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2020. Вип. 13(16). С. 56–59.

14. Задворняк Л. С. Основи формування громадянської позиції студентської молоді в процесі патріотичного виховання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2020. Вип. №10. С. 104 – 114.

15. Задворняк Л. С. Сценарії виховних заходів національно-патріотичного виховання : метод. посіб. Вінниця : ВДПУ, 2021. 80 с.

АНОТАЦІЯ

Задворняк Л.С. Формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук 13.00.07 – теорія і методика виховання. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України. Вінниця, 2021.

У дисертації на основі аналізу науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми та врахування особливостей особистісно-професійного розвитку студентів педагогічних закладів вищої освіти з'ясовано сутність поняття «активна громадянська позиція майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей», визначено критерії (ціннісно-мотиваційний, інтелектуально-гносеологічний, світоглядно-діяльнісний), показники та рівні її сформованості. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі (розвиток мотивації соціокультурної діяльності майбутніх учителів у процесі застосування аксіологічного підходу; формування надпрофесійних навичок soft skills засобами інтерактивних технологій виховної роботи; забезпечення національної спрямованості позааудиторної виховної роботи у процесі використання масових форм діяльності). Розроблено модель, що складається з трьох блоків: цільового, методологічного, оцінювально-результативного. Вона комплексно відображає мету, завдання, принципи, педагогічні умови, форми, методи, етапи та рівні формування активної громадянської позиції майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у позааудиторній виховній роботі.

Ключові слова: громадянська освіта, активна громадянська позиція, громадянськість, патріотичне виховання, майбутні учителі, студентська молодь, заклад вищої освіти.

АННОТАЦИЯ

Задворняк Л.С. Формирование активной гражданской позиции будущих учителей гуманитарных специальностей во внеаудиторной воспитательной работе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук 13.00.07 - теория и методика воспитания. Винницкий государственный

педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины. Винница, 2021.

В диссертации на основе анализа научно-педагогической литературы по исследуемой проблеме и учета особенностей личностно профессионального развития студентов педагогических высших учебных заведений выяснено сущность понятия «активная гражданская позиция будущих учителей гуманитарных специальностей», определены критерии (ценностно-мотивационный, интеллектуально-гносеологический, мировоззренчески-деятельностный), показатели и уровни ее сформированности. Теоретически обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования активной гражданской позиции будущих учителей гуманитарных специальностей во внеаудиторной воспитательной работе (развитие мотивации социокультурной деятельности будущих учителей в процессе применения аксиологического подхода; формирование надпрофессиональных навыков soft skills средствами интерактивных технологий воспитательной работы; обеспечение национальной направленности внеаудиторной воспитательной работы в процессе использования массовых форм деятельности). Разработана модель, которая состоит из трех блоков: целевого, методологического, оценочно-результативного. Она комплексно отражает цели, задачи, принципы, педагогические условия, формы, методы, этапы и уровни формирования активной гражданской позиции будущих учителей гуманитарных специальностей во внеаудиторной воспитательной работе.

Ключевые слова: гражданское образование, активная гражданская позиция, гражданственность, патриотическое воспитание, будущие учителя, студенты, учреждение высшего образования.

SUMMARY

Zadvornyak L.S. Formation of an active civil position of future teachers of humanities in extracurricular educational work. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences 13.00.07 - the theory and a technique of education. Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Vinnytsia, 2021.

In the dissertation on the basis of the analysis of scientific and pedagogical literature on the researched problem and taking into account features of personal and professional formation of students of pedagogical establishments of higher education the essence of concepts "civic position" and "extracurricular work" is found out, criteria (value-motivational, intellectual-epistemological, worldview-activity), indicators and levels of its formation. The pedagogical conditions for the formation of an active civic position of future teachers of humanities in the process of extracurricular educational work (motivation of sociocultural activities of future teachers in the application of the axiological approach; formation of

superprofessional skills of soft skills by means of innovative and informational technologies of educational work; work by means of folk pedagogy). A pedagogical model has been developed, which consists of three blocks (target, methodological, evaluation-effective) and comprehensively reflects the purpose, tasks, principles, pedagogical conditions, forms, methods, stages and levels of formation of active civic position of future teachers of humanities in extracurricular educational work.

The state program documents emphasize the priority of solving the problem of educating a young person - a citizen of the country in the state policy in the field of education. In this society relies on educational institutions to find new effective ways to form the civic position of youth in general and student youth in particular. This idea is relevant among scientists, because modern life puts before the education system an important task - to form a person with an active civil position, able to exercise their rights and ready to take responsibility. This is especially true for future teachers of humanities and highlights the need to optimize extracurricular educational work in pedagogical institutions of higher education on the formation of the civic position of student youth.

We interpret the civic position as a moral quality, characterized by a high level of development of national identity, focus on activities useful to society, the ability to subordinate personal interests to civic, service to the Fatherland; respect for their people and for other peoples and states, the desire to make a significant contribution to strengthening the state, a sense of justice, sensitivity, mercy. Civic position of the future teacher of humanities - integrated quality of the future teacher, which provides on the basis of moral, social, political, legal readiness and formed national identity to carry out patriotic education of students in the teaching of humanities and extracurricular educational activities, to form their civic ideals, motivate to social activity and direct students in the direction of socially significant activities.

The basic principle of the organization of educational extracurricular work with student youth is the principle of unity of education and upbringing, the implementation of which consists in their unity, when the learning process acquires an educational character. The main purpose of educational extracurricular educational work with students is the education of a spiritually developed individual, a citizen of the state. The main task of the educational extracurricular process is to master the young generation of social experience, rich spiritual culture of the people, its social mentality, national outlook, which is the basis for the formation of personal traits of a citizen-patriot of Ukraine, combining national identity, spirituality, moral, artistic and aesthetic, legal, labor, physical, ecological culture, development of individual abilities and talent.

The main directions of forming the civic position of future teachers of humanities in extracurricular educational work are as follows: recognition of freedom of thought, the right of students to their own opinion, political and life positions; recognition of the priority of self-education of students, self-government in the organization of extracurricular activities aimed at developing their own potential; organization of student self-government, work of student voluntary associations,

which provides flexible forms of interaction between teachers and student groups and the focus of educational work on professionally oriented student activities.

Based on the analysis of scientific literature and pedagogical practice of forming an active civic position of future teachers of humanities in extracurricular educational work, the components, criteria, indicators and levels of formation of the studied phenomenon are identified and substantiated. In particular, the components are defined: axiological, cognitive, activity; criteria and indicators to them - value-motivational: system of motives, value orientations, ideals; positive attitude to active participation in public life; socially significant moral values, general human qualities; intellectual and epistemological with indicators: legal, multicultural and moral and spiritual knowledge; ability to analyze social situations and problems, generate one's own point of view; unity of civic position and professional self-realization; worldview-activity: conscious performance of duties; participation in socially significant activities; civic activity and initiative.

The positive dynamics of the levels of active citizenship of future teachers of humanities is due to the implementation of certain pedagogical conditions and the developed model. The study, of course, does not claim to cover all aspects of this problem. Areas of further research may be as follows: psychological features and factors of formation of an active civic position of future teachers of humanities; development of new models and pedagogical conditions, innovative technologies and methods of forming an active civic position of future teachers of humanities.

Key words: civic education, active civic position, citizenship, patriotic education, future teachers, student youth, higher education institution.